

הקריאות בתורה במועדים בעבר ובהווה

מתפרסם לראשונה באתר דעת * תמוז תשע"ב * יולי 2012

תקציר: התקנה לקרוא בתורה במועדים ובימים מיוחדים היא קדומה מאוד ונתקנה עוד לפני התקנה לקרוא את התורה על הסדר. מאמר זה העוסק בשינויים שעברו הקריאות בתורה במועדים מאז תקופת המשנה, בא להשלים את המאמר "הקריאה בתורה - ממנהגים שונים למנהג אחיד" (ראה באתר זה) שעוסק בעיקר בפרשת השבוע. מובאים כאן גם הסברים לבחירת קטעי הקריאה למועדים.

בפרקים י"ב - י"ז שעניינם הוא קריאת התורה ב"שמחת תורה", מציג המחבר את הדעה לפיה "זאת הברכה" הייתה בתחילה קריאת חג ליום האחרון של מועדי תשרי בגולה ורק במועד מאוחר יותר קבעוה שם כ"פרשה שבועית" הנקראת על הסדר לסיום מחזור הקריאה השנתי.

להקל על הקורא להבחין בין מנהגי העבר למנהגי ימינו נכתבו מנהגי הקריאה בימינו בצבע זה

מילות מפתח: הקריאה בתורה. מועדים. פסח. סוכות. חול המועד. שמחת תורה. שבועות. ראש השנה. יום הכיפורים. ראש-חודש. חנוכה. פורים. תשעה באב. תעניות.

תוכן העניינים

- א. התקנה המיוחסת למשה לקרוא במועדים בעניין החג
- ב. הקריאה בתורה במועדים ותקנת הקריאה על הסדר
- ג. הקריאות בתורה במועדים לפי המשנה
- ד. הקריאה בתורה בחול המועד סוכות
- ה. הקריאות בתורה בחול המועד פסח בתקופת המשנה והתלמוד
- ו. "משך תורא..." - הסימן התלמודי לסדר הקריאות בפסח
- ז. מדוע נקבעו הקריאות בפסח לפי סדר זה?
- ח. שינוי בסדר הקריאות כאשר א' של פסח חל ביום חמישי
- ט. סיכום: סדר הקריאות בפסח הנהוג בימינו בכל קהילות ישראל
- י. הקריאה בחול המועד פסח במוספי הקרבנות שבפרשת פינחס
- יא. הקריאה בגולה בימים האחרונים של פסח וסוכות
- יב. סיום מחזור הקריאה השנתי בתורה בתקופת התלמוד לפני יום כיפור

- יג. בתקופת התלמוד הייתה "זאת הברכה" קריאה של חג עם הפטרה שונה
 יד. המעבר לקריאת "זאת הברכה" בשלמותה עם סיום התורה ושינוי
 הפטרה
 טו. קריאת "זאת הברכה" בימינו כ"פרשת השבוע"
 טז. קריאת "זאת הברכה" במנהגי הקראים
 יז. התפשטות המנהג לקרוא ביום שמחת תורה גם את תחילת "בראשית"
 יח. הקריאה בתורה בשבועות
 יט. הקריאה בראש השנה
 כ. הקריאה ביום הכיפורים
 כא. הקריאה בראש חודש
 כב. ראשי חודשים בהם מוציאים שלושה ספרים
 כג. הקריאה בחנוכה
 כד. הקריאה בפורים
 כה. הקריאה בתשעה באב ובתעניות

א. התקנה המיוחדת למשה לקרוא במועדים בעניין החג

"וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (ויקרא כ"ג 44)

מפסוק זה החותם את פרשת המועדים שבספר "ויקרא" לומדים בתלמוד הבבלי (בסיומה של מסכת מגילה) שבכל חג יש לקרוא בעניין החג:
 "מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו".
 מכאן למדו חז"ל שבמועדים מפסיקים את הקריאה בפרשה השבועית שעל הסדר וקוראים את הקריאות שעניינם החג והמועד. ועוד למדו שם מפסוק זה:
 "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג(1)"
 ורש"י על אתר מסביר:
 "למה הוצרך לומר כאן 'וידבר משה' וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל?...מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנו...".

"שמור את חודש האביב" (דברים ט"ז 1) בשלשה מקומות מזכיר פרשת מועדות:

בתורת כהנים מפני סדרן; בחומש הפקודים מפני קרבן; במשנה תורה מפני הציבור

ויקרא פרשת "אמור"

במדבר פרשת "פינחס"

דברים פרשת "ראה"

ללמדך: ששמע משה סדר מועדים מסיני ואמרה לישראל וחזר ושנאה להם בשעת מעשה

אמר משה הווי זהירים להיות שונים בעניין ודורשין בו ("ספרי" דברים שם)

ב. הקריאה בתורה במועדים ותקנת הקריאה על הסדר

התלמוד הבבלי (מגילה שם ; בבא קמא פב.) מייחס את התקנה לקרוא בתורה במועדים למשה רבנו ולנביאים של דור המדבר. בתלמוד הירושלמי (מגילה ד' א) מובאת מסורת דומה:

"משה התקין את ישראל שיהיו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים ובחולו של מועד. בא עזרא והתקין לישראל שיהיו קוראים בתורה בשני וחמישי ובשבת במנחה".

לגבי הקריאה בתורה במועדים יש התאמה בין שני התלמודים - בשניהם מייחסים את חובת הקריאה במועדים למשה רבנו, ונראה שהייתה זו מסורת מוסכמת ומקובלת על קדמותם של קריאות אלה. לעומת זאת את החובה לקרוא בתורה בשני וחמישי ובשבת במנחה, מייחס הירושלמי לעזרא הסופר ואילו הבבלי (בבא קמא שם) מייחס זאת לנביאים של דור המדבר. הבבלי מסביר את הסתירה בין שתי המסורות בזה שהתקנה לקרוא בתורה במנחה של שבת ובשני ובחמישי היא אומנם מן התקנות של הנביאים במדבר אלא שתקנתם הייתה שיקרא **אדם אחד שלשה פסוקים או שלשה אנשים שכל אחד מהם יקרא פסוק אחד** (רוצה לומר שהחובה הייתה לקרוא בימים אלה רק שלשה פסוקים) ואילו עזרא תיקן שיקראו שלשה אנשים ועשרה פסוקים. הסבר זה מעיד שחז"ל ידעו על התפתחות הדרגתית של תקנות הקריאה בתורה.

תקנתם של משה ועזרא מתייחסת לעצם הקריאה בתורה אך אינה מתייחסת לקריאה בתורה על הסדר וברצף כפי שאנו נוהגים היום. קריאת התורה על הסדר וברצף התפשטה בעם בהדרגה רק אחרי חורבן בית שני ונתקבלה כחובה המוטלת על הציבור רק בתקופת המשנה.

התפשטות המנהג לקרוא בתורה על הסדר עוררה בעיה: מה יהיה על הקריאות מעניין היום שאותן קראו לפי המסורת הקדומה במועדים, בשבתות מיוחדות ובימים מיוחדים.

בבבל בה סיימו את התורה במחזור שנתי, נהגו להפסיק את קריאת הפרשה השבועית שעל הסדר כדי לקרוא את הקריאות המיוחדות של המועדים רק במועדי התורה (וזאת לפי הפרשנות של ר' ירמיה במסכת מגילה ל:) ואילו בא"י הפסיקו את הקריאה שעל הסדר לא רק במועדי התורה אלא בכל ימי הקריאה:

"לכל מפסיקין: בראשי חודשים, בחנוכה ובפורים, בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים" (מגילה כט.)(2)

פירושו של "לכל מפסיקין" לשיטת הקריאה של בני א"י (וכן פירש ר' אמי שם ל:) שבכל אותם זמנים בהם הייתה נהוגה קריאה מיוחדת יש להפסיק את הקריאה שעל הסדר ולקרוא בהם את הקריאה המיוחדת של המועד.

בארץ ישראל בה הפסיקו את הקריאה שעל הסדר בכל הזמנים המנויים במשנה הנ"ל היו ההפסקות המרובות בקריאה על הסדר בין הגורמים לכך שבא"י לא היה מועד קבוע לסיום הקריאה בתורה. (3).

ג. הקריאות בתורה במועדים לפי המשנה

במסכת מגילה (ל' ע"ב) מביאה המשנה את הפרשיות שקוראים בתורה במועדים:
 "בפסח קורין ב'פרשת מועדות של תורת כהנים'; בעצרת- 'שבעה שבועות'; בראש
 השנה - 'בחודש השביעי באחד לחודש'; ביום הכפורים- 'אחרי מות'; ביום טוב הראשון
 של חג(1) קורין ב'פרשת מועדות שבתורת כהנים' ובשאר כל ימות החג בקרבנות החג".

"פרשת מועדות של תורת כהנים"(4) היא פרשת "שור או כשב" (ויקרא פרק כ"ג) שבסדר
 "אמור". בפרשה זו מפורטים כל מועדי התורה כסדרן. ולפי המשנה נהגו בימיהם לקרוא ביום
 טוב ראשון של פסח וסוכות פרשה זו. אם נדייק בלשון המשנה שאומרת "בפרשת המועדות"
 (ולא "את פרשת המועדות") נוכל ללמוד מכאן שקראו רק את הקטע או הפסוקים מתוך פרשת
 המועדות הנ"ל שעניינם המועד:

"מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו"(מגילה לב.).

בפסח קראו את הקטע שעניינו פסח (שם פסוקים 22-4). ובסוכות קראו את הקטע
 שעניינו חג הסוכות (שם פסוקים 33-44). ראייה לכך שאכן נהגו לקרוא בימיהם רק את הקטע
 שעניינו החג ולא את כל פרשת המועדות, אפשר להביא מהתוספתא (פרק ג') שאומרת:
 "ביום טוב הראשון של פסח קורין פרשת הנף שבתורת כהנים(5) וביום ט הראשון של
 חג קורין בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות וגו'..."

ד. הקריאה בתורה בחול המועד סוכות

על סוכות נאמר במשנה (מגילה ל'): שקראו "בשאר כל ימי החג(1) בקרבנות החג". קרבנות החג
 - הכוונה היא לקרבנות המוספים של סוכות בפרשת פינחס (במדבר כ"ט). בכל יום פוחת מספר
 הפרים באחד ובכל יום קוראים את פסוקי הקרבנות של אותו יום (ובזה אנו מקיימים "שיח
 שפתותינו חלף קרבנותינו").

מנהג זה מימי המשנה נהוג גם בימינו ובכל יום מימי חול המועד סוכות קוראים בספר התורה את
 פסוקי מוסף היום בפרשת פינחס (במדבר כ"ט 12-34) בכל יום פרשיה אחת ובה שלושה
 פסוקים. מכיוון שבחול המועד חובת היום שיקראו בתורה 4 עולים, אנו חוזרים וקוראים אותם
 שלושה פסוקים לכל עולה.

בחו"ל בשל ספיקא דיומא נוהגים לקרוא גם את הפרשיה הסמוכה לאותו יום; ובזה יש מנהגים
 שונים:

מנהג הספרדים לפי רס"ג ורמב"ם (הלכות תפילה פי"ג הי"ג):

העולה הראשון קורא את הקריאה של היום הקודם; השני והשלישי קוראים את קריאת היום;
 והרביעי חוזר וקורא את הקריאות של אתמול והיום.

מנהג האשכנזים לפי רש"י במסכת מגילה (ל' ע"ב):

העולה הראשון קורא את הקריאה של היום הקודם; השני - את קריאת היום; השלישי את קריאת
מחר; הרביעי חוזר וקורא את קריאות אתמול והיום (על מנהגים נוספים ר' במשנה ברורה סימן
תרסג).

ה. הקריאות בתורה בחול המועד פסח בתקופת המשנה והתלמוד

אין המשנה אומרת לנו מה קוראים בחול המועד פסח. בשונה מסוכות, בכל יום מימי חול המועד
של פסח הקריבו אותם קרבנות כמו ביום הראשון ולא נדע אל נכון אם בחול-המועד פסח חזרו
וקראו את פרשת הקרבנות של היום הראשון ארבע פעמים (כדרך שאנו נוהגים בסוכות) או
שנהגו עפ"י התוספתא: (מגילה פ"ד מ"ה): "ושאר כל ימות הפסח מדלגין בעניין פסח האמורין
בתורה".

מהבבלי (שם ל"א.) ניתן ללמוד שבימיהם נהגו בחול המועד פסח לבחור לקריאה קטע מהתורה
שיש בו מעניין פסח "בפסח קורין בפרשת מועדות... ושאר כל ימות הפסח מלקט וקורא מעניינו
של פסח". ועל השאלה: מה הן הקריאות? משיב רב פפא: מאפ"ו סימן. רש"י על אתר מפרש
מהו **מאפ"ו**? ר"ת של ארבע המילים שבראשי הפרשיות אותן קוראים בפסח: **משכו** ו**קחו**
לכם (שמות, פרשת בא); **אם** כסף (שם, פרשת משפטים); **פסל** לך (שם, פרשת כי תשא);
ו**ידבר**... במדבר סיני (במדבר, פרשת בהעלותך). נוכל להניח שארבע קריאות אלה (שהן כסדרן
בתורה) נועדו לארבעת ימי חול המועד פסח שבגולה; ואילו בשני ימים טובים ראשונים של פסח
קראו בפרשת המועדות (כדרך שנוהגים לקרוא בימינו בגולה בשני ימים ראשונים של סוכות);
בשביעי של פסח קראו "ויהי בשלח"; ובאחרון של פסח (בחול"ל) - "כל הבכור". כך נהגו ככל
הנראה עד סוף ימי הגמרא.

ו. "משך תורא..." - הסימן התלמודי לסדר הקריאות בפסח

אביי (מאחרוני האמוראים) מעיד (מגילה לא.) שבימיו נוהגים לקרוא בכל יום משמונת ימי הפסח
את אחד משמונת הקטעים שבתורה בהם מובא או מוזכר חג הפסח והקריאה הייתה לפי סדר
הסימנים:

משך תורא; קדש בכספא; פסול במדברא; שלח בוכרא.

סימנים אלה הם צמדי מלים בארמית שיש להם משמעות כל שהיא. לדוגמא: הביטוי **משך תורא**
הוא תרגום של "עור הפר" (ויקרא, ד' 11 ר' באונקלוס). (6)
בדורות האחרונים מנסים דרשנים למצוא רמזים נסתרים לביטויים הנ"ל ולנו אין עניין לדון בהם
כאן.

סדר קריאות זה ידוע ומפורסם ובימינו נהוג לקרוא קריאות אלה ובסדר זה בכל קהילות ישראל:

א' של פסח:	משך - "משכו וקחו לכם" – שמות, פרשת בא; פרק י"ב, 21 - 51 .
ב' " "	תורא - "שור או כשב" - ויקרא, פרשת אמור; פרק כ"ב, 26 - כ"ג 44.
ג' " "	קדש - "קדש לי כל בכור" – שמות, פרשת בא; פרק י"ג 1 - 16 .
ד' " "	בכספא - "אם כסף תלוה" – שמות, פרשת משפטים; פרק כ"ב 24 - כ"ג 19 .
ה' " "	פסול - "פסול לך שני לוחות" – שמות, פרשת כי-תשא; פרק ל"ד 1 - 26 .
ו' " "	במדברא - "במדבר סיני.. בשנה השנית" – במדבר, פרשת בהעלותך; פרק ט' 1 - 14 .
שביעי "	שלח - "ויהי בשלח פרעה" – שמות, פרשת בשלח; פרק י"ג 17 - ט"ו 26 .
שמיני של פסח:	בוכרא - "כל הבכור" – דברים, פרשת ראה; פרק ט"ו 19 - ט"ז 17 .

בוכרא "כל הבכור" נקראת בגולה בכל שלושת הרגלים; ראה להלן בפרק י"א

ז. מדוע נקבעו הקריאות לפי סדר זה?

היינו מצפים שהקריאות יהיו לפי סדרן בתורה כפי שהציע לנו רב פפא (לעיל) לפי הסימן מאפ"ו. אבל כבר ממבט ראשון רואים שסדר קריאות זה של "משך תורא" לא ערוך לפי סדרן בתורה. כפי שנראה להלן, לחז"ל הייתה סיבה טובה להכניס שינויים בסדר הקריאות שהציע רב פפא .

כאשר נעיין היטב בסדר הקריאות הנ"ל של "משך תורא" נמצא שהעיקרון המנחה לקריאות בימי הפסח היה שהקריאות אכן יהיו לפי סדרן בתורה. אלא שעם זאת קבעו חז"ל שאם יש קריאה הקשורה ליום מסוים של החג נוציא את הקריאה ממקומה שעל הסדר ונעביר אותה ליום המתאים.

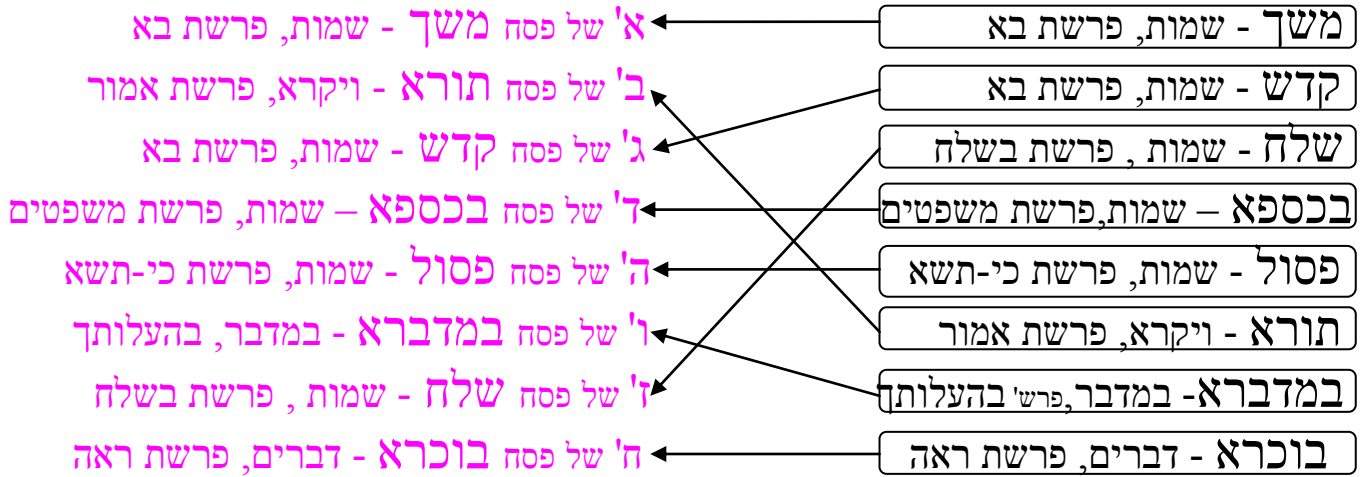
בתוך הרשימה של שמונה הקריאות לימי הפסח אנו מוצאים שתי פרשיות כאלה:

1. בפרשת המועדים שבפרשת "אמור" המתחילה בקריאת "שור או כשב" מובאים מצות ספירת העומר ומצות הקרבת העומר **ביום השני של פסח**, לכן העבירו את קריאתה של פרשה זו ממקומה השישי בתורה ל**יום השני של פסח**, היום בו מתחילים את ספירת העומר, שהוא גם היום בו היו מקריבים את העומר כשהיה בית המקדש קיים.

2. את קריאת "בשלח" עם שירת הים שמקומה הוא שלישי בסדר הקריאות שבתורה אנו מעבירים ליום השביעי של פסח כי לפי המסורת ביום זה עברו בני ישראל את הים ואמרו את שירת הים.

להמחשת ההסבר הנ"ל נרשום להלן בצד ימין את הקריאות לפי סדרן בתורה ובצד שמאל נציין בעזרת חיצים את השינויים כך שנקבל את סידורם של הפרשיות לפי סדר קריאתן בימי הפסח:

הקריאות בפסח לפי סדרן בתורה הקריאות לפי סדר קריאתן בימי הפסח

ח. שינוי בסדר הקריאות הנ"ל כאשר א' של פסח חל ביום חמישי

רב הונא אומר בשמו של רב (מגילה לא:): שבשבת חול המועד (הן בפסח והן בסוכות) קוראים בפרשת "כי תשא" את הקריאה "ראה אתה" (שבהמשכה פרשיית "פסול לך" הנקראת ביום חמישי של פסח). קריאה זו נבחרה לקריאה בשבת חול המועד של פסח וסוכות כי מוזכרים בה גם השבת וגם פסח וסוכות [ולפי רש"י (במגילה שם, עפ"י חגיגה י"ח): יש בפרשה זו גם רמז לחול המועד]. כדי לקיים את דברי רב הונא יהיה עלינו לשנות את סדר הקריאות באופן כזה שאת פרשיית "פסול לך" (הכלולה ב"ראה אתה") יקראו בשבת חול המועד.

א' של פסח יכול לחול בימינו רק בימים א', ג', ה' או שבת ("לא בד"ו פסח"). שבת יכול לחול בחול המועד פסח רק כאשר א' של פסח חל ביום שלישי או ביום חמישי (במקרים האחרים אין שבת בחול המועד). כאשר א' של פסח חל ביום שלישי, אז שבת חול-המועד יחול בחמישי של פסח והקריאה תהיה "פסול לך" (בתוספת הפסוקים מ"ראה אתה" - שמות ל"ג 12-23) לפי סדר הקריאה שהבאנו לעיל ולא יהיה צורך בשום שינוי בסדר הקריאות. אבל כאשר א' של פסח יחול ביום חמישי יהיה צורך להקדים את קריאת "פסול לך" לשבת חול המועד שהוא היום השלישי של פסח. כתוצאה משינוי זה נצטרך "להזיז" את קריאת "קדש לי" (הנקראת כרגיל ביום שלישי של פסח) ליום רביעי של פסח ואת קריאת "אם כסף" נזיז מיום רביעי של פסח ליום חמישי של פסח וכך נקבל את סדר הקריאות בפסח הנהוג בימינו בכל קהילות ישראל:

ט. סדר הקריאות בפסח הנהוג בימינו בכל קהילות ישראל:

הקריאות בפסח לפי ימי השבוע	הקריאות בפסח כאשר א' של פסח
כאשר א' של פסח - הל ביום חמישי (7)	הל ביום ראשון, שלישי או שבת
א' של פסח משך - שמות, פרשת בא	א' של פסח משך - שמות, פרשת בא
ב' של פסח שישי תורא - ויקרא, פרשת אמור	ב' של פסח תורא - ויקרא, פר' אמור
ג' של פסח קדש - שמות, פרשת בא	ג' של פסח קדש - שמות, פרשת בא
ד' של פסח כספא שמ' פר' משפטים	ד' של פסח כספא שמ' פר' משפטים
ה' של פסח פסל - שמות, פר' כי-תשא	ה' של פסח פסל - שמות, פר' כי-תשא
ו' של פסח במדברא - פרשת בהעלותך	ו' של פסח במדברא - פרשת בהעלותך
ז' של פסח שלח - שמות, פרשת בשלח	ז' של פסח שלח - שמות, פרשת בשלח
ח' של פסח בוכרא - דברים, פר' ראה	ח' של פסח בוכרא - דברים, פר' ראה

י. הקריאה בחול המועד פסח במוספי הקרבנות שבפרשת פינחס

יש הבדל נוסף בין חול המועד של פסח לחול המועד של סוכות. בחול המועד של סוכות מוציאים ספר תורה אחד וקוראים בו את חובת היום ארבעה עולים במוספי קרבנות היום שבפרשת פינחס ואילו בחול המועד של פסח מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים שלשה עולים את הקריאה המיוחדת של היום לפי הסימן "משך תורא" הנ"ל ובספר השני קורא הרביעי בפרשת פינחס את מוסף הקרבנות הקבוע לכל ימי הפסח: ביום הראשון קורא המפטיר את 10 הפסוקים מ"ובחודש הראשון" (במדבר כ"ח 16-25) ובכל ימי חול המועד העולה הרביעי קורא את שבעת הפסוקים מ"והקרבתם..." (שם 19 - 25). בשביעי של פסח (ובחול"ל גם באחרון של פסח) קורא שבעה פסוקים אלה המפטיר.

המנהג להוציא בפסח ספר שני ולקרוא בו את מוסף הקרבנות לא נזכר בתלמוד ומדבריו של רס"ג שמתרעם על אלה שאינם מוציאים ספר שני לקרוא בו את מוסף הקרבנות, ניתן להבין שמנהג זה עוד לא התפשט בתקופת הגאונים בכל הקהילות.

בעניין זה נזכיר כאן, שגם בשבת היה מן הראוי להוציא ספר נוסף שיקרא בו המפטיר את מוסף קרבן של שבת. ועל השאלה מדוע אין מוציאים ספר תורה שני בכל שבת כדי לקרוא בו את קורבן מוסף של שבת, משיב מרן (שו"ע סימן רפ"ג): "מפני שאין בה אלא שני פסוקים". לבעלי התוספות (מגילה כג. ד"ה "כיון דמשום כבוד התורה...") יש הסבר נוסף: לפי שצריך להפטיר כל שבת מעניינו של יום ואם נקרא בשל שבת, א"כ יהא צריך להפטיר בעניין השבת ואם כן יהיו כל ההפטרות מעניין אחד".

קריאת קרבן מוסף של שבת בשבת חול המועד פסח. רב סעדיה גאון כותב בסידורו לקרוא בשבת חול המועד פסח את פסוקי קרבן מוסף של שבת ("וביום השבת" במדבר כ"ח 9-10) לפני קריאת פסוקי קרבן מוסף של פסח. פסוקי קורבנות השבת בפרשת פינחס סמוכים לפסוקי מוסף של פסח ורק קריאת ר"ח מפרידה ביניהן. לכן סבור רס"ג שזו הזדמנות טובה לקרוא גם את קריאת מוסף של שבת (כדרך שאנו נוהגים בראש חודש שחל בשבת) ולהמשיך בפסוקי קרבן מוסף של פסח(8). מנהגו זה של רס"ג לא התפשט ואינו מקובל בימינו.

יא. הקריאה בתורה בגולה בימים האחרונים של פסח וסוכות

עפ"י הסימן "משך תורא" שנתן אב"י, קוראים בגולה ביום השמיני של פסח (שהוא יום טוב שני של גלויות ובא"י הוא "אסרו חג") את "כל הבכור" (דברים, ט"ו 19). קריאה זו שהיא הפרשה האחרונה בחומש "דברים" בה מרוכזים המועדים, נקראת בחו"ל גם בשמיני עצרת וגם ביו"ט שני של שבועות (ראה להלן). אלא שאם יחולו ימי מועד אלה בשבת מתחילים מפסוק "עשר תעשר" שבפרק הקודם (דברים, י"ד 22) ויש נוהגים להתחיל מ"עשר תעשר" גם כאשר החג חל ביום חול.

נוסיף עוד שלפי אותו עיקרון של קריאה על הסדר קוראים ביום הראשון של ראש השנה את "פקידת שרה" (בראשית כ"א) וביום השני את "פרשת העקדה" (שם כ"ב) שבאה בהמשך. וכן ביום כיפור: בשחרית קראו את חלקה הראשון של פרשת "אחרי מות" (ויקרא ט"ז) ובמנחה את פרשת העריות שבאה בחלקה השני של "אחרי מות" (שם י"ח). מכאן אפשר להבין שבבחירת קטעי הקריאה במועדים השתדלו חז"ל להימנע במידת האפשר מלהטריח את הציבור לגלול את ספר התורה לפרשיות המרוחקות זו מזו. ר' להלן שגם בתשעה באב בחרו חז"ל לקריאה קטע מפרשת השבוע 'ואתחנן' שנקראת בשבת שאחרי ת"ב.

יב. בעבר סיימו את מחזור הקריאה השנתי לפני יום הכיפורים

בימינו, היום האחרון של חגי תשרי (בא"י - כ"ב בתשרי; בגולה - כ"ג בו) הוא יום של "שמחת תורה" כי ביום זה אנו מסיימים את מחזור הקריאה השנתי של התורה. אבל עלינו לזכור שליום "שמחת תורה" אין זכר בתלמודים ולא נאמר בהם שסיימו ביום זה את מחזור הקריאה השנתי וגם לא מוצאים בהם שום רמז לתחילת המחזור השנתי ולקריאת פרשת "בראשית" בשבת שלאחרי שמיני עצרת.

ישנן עדויות ורמזים שבימיהם סיימו את קריאת התורה של המחזור השנתי בשבת שלפני יום הכיפורים ואולי עוד בשבת שלפני ראש השנה. המקורות (9), מצביעים על מנהג קדום להתחיל בקריאת "בראשית" ביום כיפור בגלל שהשטן מקטרג על עם ישראל "הנה הם סיימו לקרוא את התורה ואינם חוזרים עליה". מכאן ניתן להבין שבימיהם נהגו לסיים את מחזור הקריאה השנתי של התורה עוד לפני יום הכיפורים. ואם נניח שהשטן אכן קטרג ביום הכיפורים על שבשבת שקדמה לכיפור לא התחילו לקרוא את "בראשית", פירוש הדבר שהם סיימו את הקריאה כבר

בשבת שלפני ראש השנה. מכאן שקריאת "זאת הברכה" שקבע התלמוד בשביל היום האחרון של חגי תשרי בגולה היא קריאת החג ולא הקריאה השוטפת של פרשת השבוע הנקראת כרגיל בשבת. וכפי שנראה להלן היו בין חכמי הקראים שהציעו לקרוא בשמחת תורה את "זאת הברכה" פעמיים; פעם כ"קריאת חג" ופעם כ"פרשת השבוע" לסיום מחזור הקריאה השנתי.

יג. בתקופת התלמוד הייתה "זאת הברכה" קריאה של חג

בתלמוד (שם) נאמר: "יום טוב האחרון קורין 'כל הבכור'... למחר קורין 'וזאת הברכה'". כלומר ליום האחרון של חגי תשרי בגולה בחר התלמוד את קריאת 'זאת הברכה' שמקומה בתורה פרקים אחדים אחרי "כל הבכור" שבפרשת "ראה" אותה קראו אתמול בגולה. אומנם עפ"י עדותו של רב האי גאון היו מקומות שנהגו לקרוא ביום האחרון של חגי תשרי לא את "זאת הברכה" אלא את הפרשה "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום" (דברים ל' 11) (10). אבל פרשת "זאת הברכה" שבאה שני פרקים אחרי "כי המצוה", נראתה לחז"ל כמתאימה ביותר לקריאה ביום האחרון של החגים, כי בקריאה זו אנו נפרדים מהחגים עם ברכה, כדרך שאנו מתפללים בתפילות החגים "והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך". אין התלמוד אומר שמחר גומרים לקרוא את התורה ועושים שמחת תורה. רק זה נאמר בתלמוד "למחר קורין וזאת הברכה" ולפי העניין ניתן להבין שהתלמוד מתייחס לקריאה זו כקריאה של חג. יש להניח שלא קראו אז את "זאת הברכה" עד סופה אלא עד "ויעל משה" משום שהיה להם עניין רק בקריאת ברכתו של משה ולא בקריאת סיפור מותו. עדות לכך שלא סיימו אז את הקריאה במותו של משה היא שהפטרה שבחר התלמוד לקריאה ביום זה היא "ויהי ככלות שלמה... ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל". לעומת זאת לאחר שהתקינו לקרוא את "זאת הברכה" עד סופה במסגרת הקריאה שעל הסדר וסיימו את קריאת הפרשה במותו של משה, הנהיגו הגאונים לקרוא את הפטרת "ויהי אחרי מות משה" ביהושע א'.

יד. קושיית ה"תוספות" על שינוי הפטרתה של "זאת הברכה"

בהסבר הנ"ל טמונה התשובה לשאלת התוספות (במגילה לא.) - שאלה שבעלי התוספות לא מצאו לה תשובה. והנה שאלתם:

"למחר קרינן 'וזאת הברכה' ומפטירין 'ויעמוד שלמה'. ויש מקומות שנהגו להפטיר ב'ויהי אחרי מות משה' ושיבוש הוא, שהרי התלמוד אין אומר כן. ויש אומרים שרב האי גאון תיקן לומר 'ויהי אחרי מות משה' אבל אין יודעין הסברא מדוע שינה סדר התלמוד".

נצטרך להניח שבעלי התוספות לא יכלו להסביר מדוע שינה רב האי מסדר התלמוד משום שלא היו מודעים לכך שבזמן התלמוד הייתה קריאת "זאת הברכה" קריאה של חג ולא קריאה במסגרת של "פרשת השבוע". כקריאה של חג הם קראו אז רק את ברכתו של משה ולא סיימו את קריאת הפרשה שעניינה מות משה. לכן אחרי שקראו את ברכת משה הפטירו בברכת שלמה.

לעומת זאת בזמנו של רב האי התפשט המנהג לסיים את המחזור השנתי של הקריאה בתורה ביום האחרון של מועדי תשרי וקראו את פרשת "זאת הברכה" כולה במסגרת הקריאה שעל הסדר והשלימו את קריאתה במותו של משה ולכן היה זה הגיוני שיפטירו ב"ויהי אחרי מות משה".

להשערה זו שביום האחרון של חגי תשרי לא קראו בזמן התלמוד את "זאת הברכה" עד סופה אלא עד "ויעל משה". ניתן למצוא סימוכין בזה ששמונת הפסוקים האחרונים של התורה שעניינם מותו של משה, זכו להתייחסות מיוחדת. בעקבות מחלוקת תנאים אם פסוקים אלה כתב אותם משה או יהושע, נאמר בשם רב: 'שמונה פסוקים שבתורה היחיד קורא אותן בבית הכנסת' (בבא בתרא י"ד:). כלומר רב ראה ב'שמונת הפסוקים' שבסופה של התורה פרשה מיוחדת העומדת בפני עצמה, ומשום כך 'היחיד קורא אותן בבית הכנסת' וכן פסק הרמב"ם בהלכות תפילה (פי"ג ה"ו).

לדברי רב ניתנו פירושים שונים, אך מעניינת פסיקתו של ר' יוסף אבן מיגאש, מגדולי הראשונים שכתב:

"הקורא פסוקים שלפניהם (כלומר, פס' א-ד שבפרק לד) אינו רשאי לגמור עד סוף התורה, שנמצא קורא מה שכתב משה עם מה שכתב יהושע. אלא מפסיק, ועולה אחר קורא פסוקים אלה בפני עצמם, כדי שיהא ניכר שלא כתבן משה אלא יהושע" (חידושי ר"י מיגאש השלם על אתר ומובא גם בשיטה מקובצת).

נראה לי שר' יוסף הנ"ל הסתמך בפסיקתו על הירושלמי (פ"ג ה"ז) לפיה שמונה פסוקים אחרונים של התורה טעונים ברכה לפניהן ואחריהן (ובלשון התלמוד שם: "תמנתי פסוקי אחרים דמשנה תורה טעונים ברכה לפניהן ולאחריהן"). אומנם הלכה זו לא נתקבלה וניתנו פירושים אחרים לדבריהם. אך הדברים ברורים שבימיהם היו לפסוקים אלה שעניינם מות משה התייחסות שונה ולכן אני סבור שפסוקים אלה נקראו רק במסגרת קריאת פרשת השבוע וסיום מחזור הקריאה אך לא נקראו כשקראו את "זאת הברכה" כקריאה של חג.

טו. קריאת "זאת הברכה" כ"פרשת השבוע" ביום האחרון של חגי תשרי

את הפרשות קוראים על הסדר **בשחרית של שבת** ומדברי המשנה (מגילה ל"א.) "ואין עולים להם מן החשבון" למדו חז"ל שהקריאות בזמנים אחרים "אין עולים להם מן החשבון" - אינם נחשבים כקריאה שעל הסדר. לפי זה יש להבין שאת פרשת "זאת הברכה" כקריאה שעל הסדר מן הדין היה לקרוא אותה בשבת כי קריאתה בחג נוגדת את דברי המשנה הנ"ל. מן הראוי להבהיר ש"זאת הברכה" היא הפרשה השבועית היחידה שאינה נקראת בשבת. שינוי זה לקרוא את "זאת הברכה" כפרשת השבוע ביום האחרון של מועדי תשרי בחו"ל, כאשר מועד זה לא חל בשבת, נעשה כנראה בתקופת רבנן סבוראי או בראשית תקופת הגאונים והסיבה לחריגה

זו הייתה החלטה עקרונית של חז"ל שלא תהיה אפילו הפסקה של שבת אחת בין קריאת "זאת הברכה" לשבת "בראשית", כדי "שלא ליתן פתחון פה לשטן לקטרג על עם ישראל שסיימו לקרוא את התורה ואינם חוזרים עליה". את פתיחת המחזור החדש של קריאת התורה דחו לאחרי החגים. וכדי שלא תהיה הפסקה אפילו של שבת אחת, בין סיום התורה לתחילתה, החליטו חכמינו לדחות את קריאתה של "זאת הברכה" כ"פרשה שבועית" וסיומה של התורה ליום האחרון של חגי תשרי - בארץ ישראל כ"ב בתשרי ובחו"ל כ"ג בו - ומיד בשבת שאחריה מתחיל המחזור החדש של קריאה בתורה מ"בראשית" כך שלעולם לא תהיה שבת מפסקת בין הסיום להתחלה. אומנם יש כאן חריגה מהכלל שהובא במשנה אבל לחז"ל שהחליטו על השינוי הייתה סמכות לעשות זאת והחלטתם התקבלה בכל קהילות ישראל.

יום שמחת תורה (כב בתשרי) חל בא"י ביום בו חל רה"ש ולכן בשנים בהם חל רה"ש בשבת יחול גם שמחת תורה בשבת אבל בגולה בה נהוג לחוג את שמחת תורה למחרת (בכ"ג בתשרי) קריאת "זאת הברכה" לא תחול לעולם בשבת.

וכאן המקום להעיר שבני א"י לא קראו בתקופת התלמוד בשמיני עצרת את "זאת הברכה" כי זו נתקנה לפי התלמוד הבבלי לקריאה לבני הגולה ביום טוב שני של שמיני עצרת. ואכן לפי הירושלמי וכן לפי התוספתא ולפי מסכת סופרים קראו בני א"י בשמיני עצרת "ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (במדבר כ"ט 35-40). מכאן יובן מדוע בספר המדרשים "פסיקתא דרב כהנא" על המועדים והשבחות המיוחדות שהתחבר בא"י, אין דרשה ל"זאת הברכה" אלא על "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

אחרי שמנהגם של בני ארץ ישראל לקרוא את התורה במחזור של שלוש שנים בוטל והם אימצו את המנהג הבבלי לסיים את התורה במחזור שנתי הם קבעו לקרוא את זאת הברכה ולסיים את מחזור הקריאה בתורה בשמיני-עצרת (כ"ב בתשרי) שהוא היום האחרון למועדי תשרי בא"י ומעתה קיבל יום זה את הכינוי "שמחת תורה". לבני הגולה שחוגגים יו"ט שני של גלויות היו שני ימים טובים: יום כ"ב בתשרי הוא "שמיני עצרת" ויום כ"ג בתשרי הוא יום "שמחת תורה".

טז. קריאת "זאת הברכה" במנהגי הקראים

כידוע התנתקו הקראים בסוף המאה השמינית מהיהדות-המסורתית-הרבנית, ובספריהם אנו יכולים לקרוא על ויכוחים שהתעוררו בעקבות השינויים שנעשו בקריאת "זאת הברכה" בהעברתה מ"קריאת חג" לקריאה כ"פרשה שבועית". מנהגיהם השונים עשויים לשפוך אור על מנהגים קדומים שרווחו אצלנו בעבר בטרם נוצר המנהג האחיד המקובל היום בכל קהילות ישראל.

מעיון בספר המנהגים הקראי "פתשגן כתב הדת" שכתב ר' כלב אפונדופולו (11) בשנת ה'רנ"ז (1497 למנינם) ניתן ללמוד על מנהגים שונים שרווחו בין הקראים בקריאת "זאת הברכה". מנהגים אלה מעידים על מבוכתם של הקראים בהיותם קרועים בין רצונם לשמור על המנהגים הקדומים הקושרים אותם למסורת היהודית לבין הרצון להפגין בדלנות והליכה בדרך עצמאית. נדגים זאת ביחסם לקריאת התורה ולסיומה בשמחת תורה. מצד אחד הם סרבו לקבל את ההלכה

התלמודית המחייבת להפסיק במועדי התורה את הקריאה של פרשת השבוע ומאיך הם רצו לחוג את סיום התורה ביום שמיני עצרת כמו היהדות הרבנית. הם עודדו פסיקה עצמאית (כידוע), היה המוטו שלהם "חפישו שפיר באורייתא" ולכן לא יכלו להגיע למנהג מוסכם. היו בין הקראים שקראו בשבת חול המועד סוכות את פרשת "האזינו" ובשמיני עצרת את "זאת הברכה". והיו שקראו בשבת סוכות את "זאת הברכה" וחזרו לקרוא אותה שוב בשמיני עצרת. אחרים קראו את "זאת הברכה" בשמיני עצרת רק כאשר שמיני עצרת חל בשבת ואם חל שמיני עצרת בחול קראו בו בקרבנות החג שבפרשת "פינחס". על רקע זה מעניינים דבריו של ר' כלב אפונדופלו שכותב בספרו הנ"ל:

"ולפי דעתי כשיקרה שמיני עצרת בשבת ואז יהיה פרשת היום פרשת 'וזאת הברכה', ראוי לקראה שתי פעמים ביום אחד ולא נוציא ס"ת ונקרא הקרבנות".

מנהגם המקורי של הקראים היה לקרוא ביום שמיני עצרת ב"קרבנות החג" כמו שמובא במשנה ור' כלב הקראי מעלה הצעה מעניינת: לקרוא ביום זה את "זאת הברכה" פעמיים; ולפי הבנתו הוא מתכוון שפעם תהיה זו "קריאה של חג" ופעם שנייה בתור קריאה של "פרשה השבוע" לסיום מחזור הקריאה השנתי. עוד נראה לי שהצעתו באה לפתור את הבעיה שנוצרה במעבר מקריאת "זאת הברכה" כקריאה של חג לקריאתה כ"פרשת השבוע" וסיסמתו הייתה: "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך". אומנם גם אצלנו היו בעבר מנהגים שונים. אלא שאנו קיבלנו עלינו להיות מאוחדים בקריאת התורה וסיומה ביום שמחת תורה, בין אם יום זה חל ביום חול או בשבת, כפי שהורו לנו חז"ל ובזה כל עם ישראל נוהג היום במנהג אחד ואין בינינו חילוקי דעות.

יז. התפשטות המנהג לקרוא ביום שמחת תורה גם את תחילת "בראשית"

בתקופת הגאונים עוד לא היה מקובל לקרוא בשמחת תורה את תחילת "בראשית". ספרי התורה לא היו מצויים כמו בימינו ויש להניח שלרוב בתי הכנסת לא היו יותר משני ספרי תורה. גלילתו של ספר התורה מן הסוף להתחלה אינה מלאכה קלה ואין זה מכבוד הציבור שיעכבו אותם זמן רב עד לגלילה ספר התורה ל"בראשית". עם זאת כדי שלא תהיה שום הפסקה בין סיום המחזור לתחילת המחזור החל להתפשט המנהג לקרוא ביום שמחת תורה מיד אחרי קריאת "זאת הברכה" את תחילתה של פרשת "בראשית". הגאונים אינם מזכירים מנהג זה. התפשטותו של המנהג הייתה הדרגתית. בתחילה נהגו לקרוא את תחילתה של פרשת "בראשית" בעל-פה (וזאת על סמך מנהגו של הכהן הגדול ביום הכיפורים לקרוא בע"פ את "בעשור לחודש השביעי" - ר' להלן בפרק כ') והיו שנהגו לקרוא את הקטע הראשון מפרשת "בראשית" מתוך חומש.

מאוחר יותר התפשט המנהג המקובל היום בכל קהילות ישראל להעלות עולה נוסף שנקרא "חתן בראשית" (שנוסף ל"חתן מעונה" ו"חתן תורה") ולקרוא מתוך ספר התורה מ"בראשית" עד "אשר ברא אלוהים לעשות" (בראשית א'1-ב'3). לפי מנהג זה מוציאים ביום שמחת תורה

שלושה ספרי תורה: בראשון קוראים את פרשת "זאת הברכה"; בשני- "בראשית"; בשלישי- קורא המפטיר את מוסף היום בפרשת פינחס (במדבר כ"ט 6-1) .
נזכיר כאן את המנהג הנפוץ היום בכל קהילות ישראל להעלות לתורה ביום זה עולים רבים שחוזרים וקוראים בפרשת זאת הברכה ויש בזה מנהגים שונים.

יח. הקריאה בתורה בשבועות

לפי המשנה (מגילה לא.) קוראים בשבועות (הנקראת בפי חז"ל "עצרת של פסח" או סתם "עצרת") בפרשת ראה "שבעה שבועות תספור לך" (דברים ט"ז 9-12) . יש להניח שארבעה פסוקים אלה נקראו 5 פעמים ל-5 עולים כדי לצאת בהם ידי חובת הקריאה ביום טוב. בתוספתא(פרק ג') ובירושלמי (פ"ג הלכה ו') מביאים גם את דעת "אחרים" לפיה קוראים בחג השבועות שהתקבל במסורת חז"ל כ"זמן מתן תורה" את עשרת הדברות שבפרשת "יתרו" ומתחילים מ"בחודש השלישי" (שמות יט 1). הבבלי(מגילה לא.) מביא את דברי המשנה והתוספתא ופוסק: מכיוון שכעת יש שני ימים טובים של שבועות (בחז"ל), עושים כשניהם: ביום הראשון קוראים "בחודש השלישי" כדעת "אחרים"; וביום השני - "שבעה שבועות" כתנא קמא. דברי התלמוד משמשים בסיס לנהוג בימינו:

בא"י בה נחוג שבועות יום אחד (וכן בחז"ל ביום הראשון של החג) קוראים מ"בחודש השלישי" עד סוף פרשת "יתרו" (שמות י"ט 1 - כ"ג 23) . את הקריאה בחז"ל ליום השני שהוא יום טוב שני של גלויות הרחיבו וקוראים ביום זה לא רק את ארבעת הפסוקים שעניינם שבועות אלא את כל פרשת המועדים שבסדר "ראה", ומתחילים מ"כל הבכור" או מ"עשר תעשר" (שבה נמצאת הקריאה "שבעה שבועות"). למעשה הקריאה בחז"ל ביום השני של שבועות היא אותה קריאה שקוראים בגולה בשמיני של פסח ובשמיני עצרת כמובא לעיל.

יט. הקריאה בראש השנה

לפי המשנה (מגילה ל.) קוראים בראש השנה בפרשת המועדות שב"אמור" "בחודש השביעי באחד לחודש" (ויקרא כ"ג 23-25)(12). בירושלמי (שם) ובתלמוד הבבלי (מגילה לא.) מובאת הדעה של "יש אומרים", לפיה יש לקרוא בראש השנה את "וה' פקד את שרה" (בראשית כא), כי לפי המסורת נפקדה שרה בראש-השנה.

אנו נוהגים היום עפ"י פסיקת התלמוד הבבלי לקרוא ביום הראשון "וה' פקד את שרה" (בראשית כ"א), וביום השני את "פרשת העקדה" שבהמשך (שם כ"ב) כדי להזכיר לבורא עולם ביום הדין את זכות העקדה. בשני ימי ראש השנה קורא המפטיר בספר שני את מוסף היום שבפרשת פינחס (במדבר כ"ט 1-6).

כ. הקריאה ביום הכיפורים

לפי המתואר במסכת יומא (סח:): בזמן שהיה בית המקדש קיים, קרא הכהן הגדול ביום הכיפורים בספר התורה את עבודת יום הכיפורים שב"אחרי מות" (ויקרא טז) ואת "אך בעשור" שבפרשת המועדות (שם, כג). שתי פרשות אלה אינן רחוקות זו מזו ולכן נקראו מתוך ספר תורה שהוגש לכהן הגדול. ואילו את "בעשור לחודש השביעי" שבפרשת פינחס (במדבר כ"ט 6-11) קרא הכהן הגדול על-פה בשל היותה מרוחקת. לפי המשנה הקריאה בתורה ביום הכיפורים היא הקריאה שקרא הכהן הגדול ב"אחרי מות".

מאז ימי המשנה לא חל שינוי בקריאת התורה של יום הכיפורים. בשחרית של יום הכיפורים קוראים בפרשת "אחרי מות" (ויקרא טז) בה מובא סדר עבודת יום הכיפורים בבית המקדש. עפ"י התוספתא במגילה מוציאים ספר תורה שני וקורא בו המפטיר "ובעשור לחודש השביעי" (במדבר, שם). התלמוד (שם) מוסיף שבמנחה קוראים את "פרשת העריות" שבאה בחלקה השני של פרשת "אחרי מות" (שם, יח).

כא. הקריאה בראש חודש

לפי המשנה (מגילה ל:): קריאת ראש חודש היא "ובראשי חדשיכם" (במדבר כ"ח 11-15). חובת היום בראש-חודש היא שיקראו בתורה 4 עולים ואם הייתה קריאה של 5 פסוקים בלבד יש להניח שחזרו וקראו את הקטע 4 פעמים כדרך שאנו נוהגים היום בחול המועד סוכות.

בימינו קוראים בראש-חודש (עפ"י מגילה כא:): שלוש פרשות: פרשת קרבן התמיד בה 8 פסוקים; פרשת מוסף שבת בה שני פסוקים; פרשת מוסף ראש חודש בה 5 פסוקים. (במדבר כ"ח 1-15). לפי ההלכה העולה לקרוא בתורה לא יפחת משלשה פסוקים וכן אין לקרוא לשייר בפרשה פחות משלשה פסוקים ולפי זה אין אפשרות לחלק פרשה של 5 פסוקים לשני קוראים ולכן יש בעיה איך לחלק 15 פסוקים אלה ל-4 עולים. לפתרון הבעיה מקובל היום שהלוי חוזר וקורא את הפסוק השלישי "ואמרת להם" שקרא הכהן וחלוקת הקריאה בין 4 העולים היא:

כהן קורא 3 פסוקים ראשונים; לוי חוזר על פסוק "ואמרת" וקורא עד "רביעית ההין" (3 פסוקים); השלישי קורא 5 פסוקים מ"עולת תמיד" עם שני הפסוקים של "וביום השבת" עד "ונסכה"; הרביעי קורא את 5 הפסוקים מ"ובראשי חדשיכם" עד "יעשה ונסכו".

להגר"א חלוקה שונה: כהן קורא 3 פסוקים; לוי - 5 פסוקים; שלישי- חוזר וקורא 3 פסוקים אחרונים שקרא הלוי ומוסיף לקרוא את שני הפסוקים של "וביום השבת"; הרביעי קורא את 5 הפסוקים מ"ובראשי חדשיכם" עד הסוף. לפי הב"ח ופר"ח יותר טוב שהרביעי יקרא מ"וביום השבת".

במסכת "סופרים" מובאת חלוקה שונה: הראשון קורא פסוקים א' ב' ג' ; השני - פסוקים ד' ה' ו'; השלישי - חוזר על פסוק ו' וקורא ו' ז' ח' ט' י'; הרביעי קורא פסוקים י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו. קריאה זו סימטרית (3; 3; 5; 5) אך אינה לפי ההלכה כי העולה השני שקרא 3 פסוקים שייר בפרשה רק 2 פסוקים בשעה שההלכה אוסרת לשייר בסוף הפרשה פחות משלשה פסוקים.

בר"ח שחל בשבת המפטיר קורא בספר שני את קריאת מוסף של שבת ואת קריאת מוסף של ראש חודש (שם כ"ח 9-15).

כב. ראשי חודשים שחלים בשבת בהם מוציאים שלושה ספרי תורה

מלבד ב"שמחת תורה" נוהגים אנו להוציא היום שלושה ספרי תורה בר"ח טבת, בר"ח אדר (הסמוך לניסן) ור"ח ניסן שחלים בשבת כדלקמן:

בר"ח אדר (הסמוך לניסן) שחל בשבת: בראשון קוראים את פרשת השבוע (בשנה פשוטה משפטים או תרומה; בשנה מעוברת פקודי); בשני - קריאת שבת ור"ח; בשלישי - פרשת שקלים (שמות ל' 11-16).

בר"ח ניסן שחל בשבת: בראשון קוראים את פרשת השבוע (בשנה פשוטה ויקרא; בשנה מעוברת תזריע); בשני - קריאת שבת וראש חודש; בשלישי - החודש הזה לכם (שמות י"ב 1-20).

על הקריאה בשלושה ספרים **בר"ח טבת שחל בשבת ר'** להלן בחנוכה.

בארץ ישראל בה נהגו לפי המשנה "לכל מפסיקין" שלא לקרוא בשבתות אלה את הסדר השבועי הוציאו שני ספרים בלבד וקראו בהם שבעה עולים את חובת היום.

כג. הקריאה בחנוכה

לפי המשנה והתלמוד קוראים בחנוכה ב"נשיאים" שבפרשת נשוא (במדבר ז'). לפי מסכת סופרים (מהדורת היגער; פרק כ') קראו בכל יום את נשיא היום (את הקטע מ"ויהי ביום כלות" קראו רק בשבת) וביום השמיני "זאת חנוכת" קראו מ"ביום השמיני" עד "כן עשה את המנורה" שבפרשת "בהעלותך".

בא"י נהגו בעבר על פי המשנה "לכל מפסיקין" (מגילה כ"ט.) להפסיק את הקריאה שעל הסדר גם בשבת (ות) חנוכה. וכן מתברר ממסכת סופרים שבשבת (ות) חנוכה לא קראו בא"י את הסדר השבועי אלא הוציאו ספר תורה אחד וקראו בו שבעה עולים את כל פרשת "הנשיאים" שבסדר נשא (שקראו לה פרשת "כלות") מ"ויהי ביום כלות משה" עד "כן עשה את המנורה" (במדבר ז' 1-3). לעומת זאת בבבל נהגו להפסיק בקריאת פרשת השבוע במועדי התורה בלבד ולכן בשבת חנוכה הם קראו כרגיל את פרשת השבוע והמפטיר קרא בספר שני את נשיא היום.

בימינו נוהגים להתחיל ביום הראשון של חנוכה מ"ויהי ביום כלות משה" (במדבר ז' 1) והספרדים נוהגים עפ"י רס"ג ורמב"ם להתחיל בפסוקי ברכת כהנים שלפני כן (במדבר ו' 22) עד "זה קרבן נחשון בן עמינדב" -שם ז' 17). ובכל יום מימי חנוכה קוראים על הסדר את פרשת קרבנו של נשיא היום. בכל פרשיה יש 6 פסוקים; העולה הראשון והשני קוראים כל אחד 3 פסוקים והשלישי חוזר וקורא את כל 6 הפסוקים. ביום השמיני קוראים מ"ביום השמיני";

ממשיכים "זאת חנוכת" ומסיימים ב"כן עשה את המנורה" שבפרשת "בהעלותך". בשבת(ות) חנוכה קוראים שבעה עולים את פרשת השבוע (בימינו: "וישב" או "מקץ") והמפטיר קרא את הקטע של נשיא היום. כאשר נר ראשון של חנוכה חל בשבת. אז יש באותה שנה שתי שבתות חנוכה. בשבת הראשונה קורא המפטיר מ"ויהי ביום כלות" עד "זה קרבן נחשון בן עמינדב" כנ"ל ובשבת השנייה קורא המפטיר מ"ביום השמיני" עד "כן עשה את המנורה"(שם ז' 54 - ה' 4).

ראש חודש טבת שחל בחול. ראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה. לפי המובא במסכת סופרים וכן לפי הירושלמי(שם) אם חל ר"ח טבת ביום חול הוציאו בא"י שני ספרי תורה. ביום הראשון של ר"ח קראו שלושה בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה; ביום השני של ר"ח קראו שלושה בשל חנוכה ואחד בשל ר"ח. בתלמוד (מגילה כ"ט:) מובאת מחלוקת בין ר' יצחק נפחא ורב דימי אם ראש חודש עיקר או חנוכה עיקר. התלמוד פוסק כר' יצחק נפחא שראש חודש עיקר (ושלושה עולים קוראים בעניין ר"ח ואחד בחנוכה).

וכן נהוג בימינו: שלשה קוראים בשל ראש חודש (גם ביום השני של ר"ח) והרביעי קורא בנשיאים. בשנה חסרה ר"ח טבת הוא יום אחד (א' בטבת הוא נר שישי של חנוכה) והרביעי קורא "ביום השישי"; בשנה כסדרה או שלמה ר"ח טבת שני ימים. ביום הראשון של ר"ח - ל' בכסלו (שהוא נר ששי של חנוכה) קורא העולה הרביעי "ביום השישי"; ביום השני של ר"ח - א' בטבת (שהוא נר שביעי של חנוכה) - קורא הרביעי "ביום השביעי".

ראש חודש טבת שחל בשבת. ר' יצחק נפחא נשאל איך יש לנהוג כאשר ראש חודש טבת חל בשבת. ר' יצחק משיב לשאלה זו שתי תשובות שונות. בירושלמי(שם) ובמסכת סופרים (פרק כ') הוא משיב לבני א"י כמנהגם ובתלמוד הבבלי (מגילה כ"ט:) הוא משיב לבני בבל כמנהגם. לבני א"י, שאינם קוראים בשבת זו את פרשת השבוע, הורה ר' יצחק להוציא שני ספרי תורה בלבד; באחד יקראו שבעה את פרשת "כלות" כנ"ל; ובשני יקרא המפטיר את קריאת שבת וראש חודש.

לבני בבל הורה ר' יצחק להוציא בר"ח טבת שחל בשבת שלושה ספרי תורה ולקרוא בהן: אחד בעניינו של יום (=פרשת השבוע- בימינו "מקץ"); אחד בקריאת שבת וראש חודש; ואחד בחנוכה. וכך נהוג בימינו בכל קהילות ישראל בארץ ובגולה.

כז. הקריאה בפורים

לפי המשנה (שם ל:) וכן נהוג בימינו, קוראים בפורים את פרשיית "ויבוא עמלק" שבסוף פרשת "בשלח" (שמות י"ז 8 - 16). בפורים חובת היום היא שיקראו בתורה 3 עולים. יש בקטע זה רק 9 פסוקים ולכל עולה קוראים 3 פסוקים. אבל קריאה תקנית מינימלית היא של 10 פסוקים והיה מי שרצה להוסיף את הפסוק "וישמע יתרו" שבהמשך כדי להשלים ל-10 פסוקים אך במסכת

סופרים מזהירים שלא לעשות כן. ונראה לפי זה שלא הקפידו להשלים ל-10 פסוקים כשהעניין הסתיים. הספרדים נוהגים להכפיל את הפסוק האחרון ולהשלים בזה קריאה של 10 פסוקים.

פורים משולש. בלוח הקבוע פורים לא יחול לעולם בשבת. אבל שושן פורים יכול לחול בשבת (זה יקרה בשנה בה יחול ליל הסדר במוצאי שבת). בירושלים ובמקומות בהם נחוג שושן פורים מוציאים בשבת זו שני ספרי תורה. באחד קוראים 7 עולים את פרשת השבוע ("תצוה" או "כי תשא" בשנה פשוטה; "צו" בשנה מעוברת). בשני קורא המפטיר "ויבוא עמלק" וההפטרה היא הפטרת "שבת זכור" - ההפטרה שנקראה בשבת הקודמת (13).

כה. הקריאה בתשעה באב ובתעניות

תשעה באב נקרא "מועד" עפ"י הפסוק "קרא עלי מועד" (איכה א' 15) ואגב אורחא הבאנו גם את הקריאה בשאר ההתעניות.

התלמוד (שם לא:) מביא דעות שונות על הקריאות בתשעה באב:

תניא, אחרים אומרים: "ואם לא תשמעו לי" (פרשת התוכחה, ויקרא כ"ו 14). רבי נתן בר יוסף אומר "עד אנה ינאצוני העם הזה" (בפרשת המרגלים, במדבר י"ד 11) ויש אומרים: "עד מתי לעדה הרעה הזאת" (שם 27). אמר אביי" האידנא נהוג עלמא למיקרי "כי תוליד בנים" (דברים ד' 25) ומפטירין: "אסוף אסיפם" ((ירמיהו ח' 13).

הקריאות בת"ב לפי הדעות השונות היו כדי להסביר לעם את הסיבות לחורבן: אי-שמירת התורה או/גם בעוון המרגלים - "ויככו העם כלילה ההוא" - הלילה ההוא היה לפי המסורת ליל תשעה באב והבכיה הייתה בכיה לדורות (ר' שם ברש"י).

בימינו קוראים כאביי. **בשחרית של ת"ב** עולים שלושה וקוראים בתורה את הקטע "כי תוליד בנים" (דברים ד' 25-40) הלקוח מתוך פרשת "ואתחנן" אותה קוראים בשבת הקרובה. בלוח הקבוע נוהגים בימינו לפי הכלל "צומו וצלו" (14) לקרוא תמיד את פרשת "דברים" לפני תשעה באב ואת "ואתחנן" בשבת שאחרי ת"ב.

במנחה של תשעה באב אנו נוהגים היום לקרוא בפרשת "כי תשא" את תחינת משה לה' שיסלח לעם על עוון העגל. הכהן קורא מ"ויחל משה" (שמות ל"ב 11-14); משם מדלגים עד סוף פרק ל"ג והלוי קורא מ"פסול לך" (שם ל"ד 1-3); השלישי קורא מ"ויפסול" (שם 10-4). יש לציין כאן שזו היא הקריאה היחידה מכל הקריאות בתורה שנקראת בימינו בדילוג. העולה השלישי מפטיר בהפטרת "דרשו" (ישעיהו נ"ה 6 – נ"ו 8).

במשנה (שם לא.) נאמר שבתעניות קוראים "ברכות וקללות" הלוא היא פרשת התוכחה ש"בחקותי" (ויקרא כ"ו 3). רב האי גאון וכן רמב"ם פירשו שהמשנה מתכוונת שיש לקרוא קריאה זו רק בתעניות הגדולות על הגשמים בהן היו קוראים בא"י ברכות וקללות.

בימינו נהוג לקרוא בד' הצומות (צום גדליה, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותענית אסתר), את קריאת "ויחל" הנ"ל בשחרית ובמנחה. האשכנזים נוהגים שבכל מנחה של התעניות הנ"ל מפטיר העולה השלישי אחרי הקריאה בתורה ב"דרשו" (כמו במנחה של ת"ב). אבל הספרדים

מפטירים רק במנחה של כיפור ות"ב. היום התפשט המנהג לקרוא "ויחל" גם בתעניות ציבור בהן יש מניין של מתענים כמו בתעניות בה"ב (שבאים אחרי מועדי ניסן ותשרי) ובתעניות של ימי השובבי"ם ת"ת(15).

לסיום מן הראוי לציין כאן שההבדלים בסדרי הקריאה ובקטעי הקריאה כפי שמתגלים במקורות הקדומים מעידים על כך שבאותם ימים רווחו מנהגים שונים והייתה גמישות בבחירת הקטע שקראו במועדים השונים, ורק אחרי תקופת הגאונים התגבשו המנהגים השונים ונוצר מנהג אחיד של קריאות, שהתפשט והתקבל בכל קהילות ישראל.

הארות והשלמות

(1) כידוע, סתם "חג" בלשון המשנה הוא חג הסוכות.

(2) בתחילה היה נהוג לקרוא בתורה כשיטת ר' מאיר שאומר (מגילה כ"ט.): "מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה; במנחה- שם קורין בשני; בשני - שם קורין בחמישי; בחמישי שם קורין לשבת הבאה". לפי שיטה זו בכל פעם שפתחו את ספר התורה לקרוא בו, המשיכו לקרוא מן המקום שהפסיקו לקרוא בפעם הקודמת. רק לפי שיטה זו ניתן להבין את דברי המשנה (מגילה כ"ט.) לפיה מפסיקין את הקריאה שעל הסדר גם בתעניות וכו'. המשנה לא מציינת שיש להפסיק את הקריאה שעל הסדר במועדי התורה משום שהיה זה ברור לכל, ולא היו בזה שום חילוקי דעות. וכאן נשאלת השאלה: מדוע הזכירה כאן המשנה מכל מועדי התורה רק את יום הכיפורים, וכי יש מי שהטיל ספק שביום הכיפורים מפסיקים את הקריאה בפרשת השבוע וקוראים בעניין היום? וכי לא ברור שיום הכיפורים הוא ממועדי התורה? התוספות על אתר מבהירים לנו שהכוונה כאן היא למנחה של יום הכיפורים שחל בשבת. כי במנחה של יום טוב שחל בשבת קוראים בפרשת השבוע (הבא) ואילו במנחה של יום הכיפורים יש קריאה מיוחדת ובאה המשנה להודיענו שבמנחה של יום הכיפורים שחל בשבת מפסיקין לקרוא בה את הקריאה שעל הסדר וקוראים את הקריאה המיוחדת - כך לפי פירוש התוספות.

(3) התלמוד הבבלי (מגילה כ"ט:) מצביע על כך שמחזור הקריאה של בני א"י נמשך שלוש שנים. מקורות אחרים (ר' במאמרי "הקריאה בתורה בא"י בתקופת המשנה והתלמוד", סיני שנה ס"ב; כרכים קכ"ג-ד תש"ס. ובמאמר "עוד על הקריאה בתורה בא"י בתקופת המשנה והתלמוד", סיני שנה ס"ד; כרך קכו-ז).

מצביעים על מחזור של שלוש שנים וחצי. למעשה לא היה לבני א"י מועד קבוע לסיום הקריאה ומחזור הקריאה שלהם נמשך בין שלוש שנים לשלוש שנים וחצי ולפי זה יכול היה להסתיים בכל חודש מחודשי השנה. עם זאת יש להניח שלפי שיטת ר' מאיר (המובאת בהערה הקודמת)

מחזור הקריאה לא הוגבל בזמן ובכל מקום קראו על הסדר בקצב שונה. ולפי זה בכל מקום סיימו את קריאת התורה במועד אחר.

(4) בתקופת המשנה עוד לא הייתה קיימת בא"י החלוקה לפרשות שבועיות הנהוגה בימינו ואת הקטע אותו יש לקרוא מציינת המשנה לפי העניין (כגון: "פרשת מועדות שבתורת כהנים") או לפי המילים הפותחות את הקטע (כגון: "בחודש השביעי"). גם אין המשנה מציינת עד היכן יש לקרוא. הקריאה הסתיימה בדרך כלל בסיום העניין.

את חובת היום בקריאת התורה יש לקיים לא רק בתוכן הקריאה אלא גם במספר הקרואים שעולים לקרוא בתורה. בשחרית של שבת קוראים בתורה 7 אנשים; בכיפור - 6; ביום טוב - 5; בחול-המועד ובראש-חודש - 4; במנחה של שבת, בשני וחמישי, בחנוכה, בפורים ובתעניות - 3 עולים. אם הקטע היה קצר ולא הספיק לכל הקרואים ניתן היה לחזור על הקטע שוב ושוב כמספר הקוראים לפי חובת היום. אפשרות אחרת הייתה להוסיף, לפי הצורך, פסוקים גם שלא מהעניין מקטע סמוך.

(5) "פרשת הנף שבתורת כהנים" - היא פרשת הנפת העומר והקרבתו ביום שני של פסח כמובא בפרשת המועדות שב"אמור" (ויקרא, כ"ג 9-14).

(6) יש מי שתרגם את "משך תורא" 'משוך את השור' ואין תרגום זה נראה לי, כי כל צמדי המילים הבאים כאן הם לפי מובנם בארמית. "משך" - מובנו בארמית "עור". בפסוק "נושא משך הזרע" (תהלים קכ"ו) מובנו של "משך" הוא שק עור. גם "משכן" שמובנו אוהל עשוי מעורות בא משורש "משך".

(7) כדי לתת משמעות לסימנים כאשר פסח חל ביום חמישי מקובל לשנות את הניסוח בשני הצמדים האמצעיים: משך תורא; **פסול בקודשא; כספא במדברא;** שלח בוכרא.

(8) הרמב"ם (בהלכות תפילה פי"ב ה"ח) פוסק "הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בעניין אחד". לפי זה ניתן היה לדלג על 5 פסוקי ראש חודש שבין מוסף שבת לבין מוסף הקרבנות של פסח.

(9) ר' אוצר הגאונים למגילה עמוד 62 וכן בסידורו של רס"ג (הוצאת מקיצי נרדמים תשל"ט עמ' שעא).

מצד ההיגיון היה זה ברור שאת המחזור השנתי יסיימו בשבת האחרונה של השנה. מאידך בגלל החגים בהם יש קריאות מיוחדות נוצרה הפסקה ארוכה בין סיום התורה לפני ראש השנה להתחלתה אחרי שמיני עצרת. הפסקה ארוכה זו אפשרה לשטן לקטרג ביום הכיפורים שאין ישראל חוזרים לקרוא את התורה...

(10) אולי העדיפו קריאה זו משום שהיא קרובה יותר לקריאה שקראו ביום הקודם .

(11) ר' קלב אפונדופלו נולד באדריאנופול בשנת 1464 למניינם. הוא עמד בקשרים הדוקים וטובים עם הרבנים ולא ידוע לנו על אף מקרה של ריב או מחלוקת בינו לבינם. בספרו הנ"ל הוא מדבר בכבוד והערכה ליהדות הרבנית ומביא בשמם ("אמרו חכמים") הלכות ודינים שונים. ידוע בין החוקרים שבתקופתו חלה התקרבות בין הקראים והיהדות הרבנית וברבות השנים אף אימצו הקראים כמה מיסודות ההלכה של היהדות הרבנית. זה בא לידי ביטוי בעיבור השנים. הקראים אימצו לפני דורות אחדים את עיבור השנים גו"ח-אדז"ט הנהוג אצלנו וכל שנה מעוברת אצלנו מעוברת גם אצלם. לצערנו לאחרונה נשמעים שוב קולות של קראים שמבקשים לשנות את שיטת העיבור ונראה לי שמגמתם היא להרבות בחילוקים להצדיק את קיומם כעדה נפרדת.

(12) ב"פרשת המועדות" שבאמור (בה 3 פסוקים) כתוב "בחודש השביעי" ואילו "פרשת המועדות" שבפינחס (בה 6 פסוקים) מתחילה במילים "ובחודש השביעי" .

(13) בשנה זו זוכים הירושלמים לרצף של חמש שבתות בהן קוראים בכל שבת בשני ספרי תורה.

(14) הסימן "צומו וצלו" מובנו צומו את צום תשעה באב ואחרי זה קראו את פרשת "ואתחנן". "צלו" בארמית מובנו התפללו . "ואתחנן" - מתרגם האונקלוס "וצליתי".

(15) **שובבי"ם-(ת"ת)** - ראשי תיבות של הפרשות: שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו, משפטים, (ויש נוהגים להוסיף בשנה מעוברת ת"ת - תרומה, תצוה) . בשבועות בהם נקראים פרשות אלה נוהגים מקובלים ואנשי מעשה לצום בימי חמישי או שני וחמישי ויש נוהגים לצום יום אחד בכל שבוע. ויש בזה מנהגים שונים. זכור לי מילדותי שבבית הכנסת "ישיבת שערי רחמים" בירושלים שיסד סבי הרב רחמים מלמד כהן זצ"ל, היה נהוג בימי השובבי"ם להכריז על צום **בכל שבוע ביום אחר**. ביום הצום התקהלו לתפילת מנחה מניין של מתענים ואמרו "סליחות", הוציאו ספר תורה וקראו בו את פרשת "ויחל". ייזכר לטוב מו"ר דודי הרב פרופסור עזרא-ציון מלמד הכהן זצ"ל שהשתדל מאוד להמשיך ולקיים מסורת זו כל זמן שבריאותו אפשרה לו. ככלל נקבע שבכל שבוע צמים ביום אחר. בשבוע הראשון ביום ראשון, בשבוע השני ביום שני וכו'. עם זאת הוא תכנן את ימי הצום באופן כזה שהצום לא יחול בימי ראש חודש (שבט ואדר) ולא בט"ו בשבט ואם באותו שבוע היה יום-כיפור-קטן (=ערב ראש-חודש שגם בו נהגו לצום ולומר סליחות) הוא קבע את הצום ליום זה כדי שלא יצטרכו לצום באותו שבוע בשני ימים.